

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Стрельник В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного та соціального права
Сумського національного аграрного університету*

Ємець Н.О.,

*здобувачка вищої освіти рівня магістр юридичного факультету
Сумського національного аграрного університету*

УДК 349.6

DOI 10.32845/2663-5666.2022.3.7

ПИТАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З МЕДИЧНИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У зв'язку із поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19 проблема поводження із медичними відходами набула особливої актуальності. Лікарні, лабораторії, інші медичні заклади створюють велику кількість медичних відходів, що несуть ризик хімічного, токсичного, радіаційного впливу на життя людей. Неправильне поводження стає серйозною загрозою для здоров'я як через прямий вплив, так і через негативну дію на стан довкілля. До того ж громадяни продукують щодня медичні відходи, що визнаються законодавством як небезпечні: маски, рукавички. Очевидно, такі відходи являються джерелом вірусних хвороб для оточуючих і потребують особливого поводження. Нефахова несвоєчасна утилізація небезпечних відходів призводить до забруднення навколишнього середовища, поширення захворювань та епідемій, екологічних катастроф [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичним підґрунтям публікації послужили наукові праці з питань розвитку законодавства про відходи таких провідних вчених-правознавців як В. Авер'янов, В. Андрейцев, В. Бевзенко, Л. Василенко, А. Гетьман, Є. Додін, В. Зуєв, Р. Калюжний, Н. Кобецька, Т. Коломоєць, В. Костицький, В. Курило, Н. Максименцева, Н. Малишева, І. Мачуська, К. Рябець, О. Рябченко, С. Стеценко, Ю. Шемшученко, Ю. Юрескул, та ін.

Метою даної публікації є проведення аналізу питання поводження з медичними відходами в сучасний період, динаміки їх утворення, процесу утилізації та пошук шляхів розв'язання зазначеної проблеми. Питання про відсутність належного фінансування на реалізацію заходів щодо знищення/знезараження медичних відхо-

дів; необхідності вдосконалення та посилення відповідальності суб'єктів владних повноважень, що здійснюють контроль у галузі поводження з медичними відходами та виробників медичних відходів; визначення правових та технічних умов для моніторингу, обліку й звітності у сфері поводження з медичними відходами потребує негайного належного правового врегулювання [2, с. 111].

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року поняття «медичні відходи» визначено, як відходи, що утворюються в лікувально-профілактичних установах та інших закладах охорони здоров'я, що проводять медичні процедури, незалежно від форм власності, установах, лікувально-профілактичних закладах санітарного лікування, аптеках, науково-дослідних інститутах і навчальних медичних закладах [3]. Державні санітарно-протиепідемічні правила та норми щодо поводження з медичними відходами, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я від 08.06.2015 р. № 325 наводять класифікацію медичних відходів і порядок поводження з ними (рис. 1) [3].

Медичні відходи є факторами прямого й опосередкованого ризику забруднення навколишнього середовища. В тому числі виникнення інфекційних і неінфекційних захворювань серед населення.

В Україні щорічно утворюється близько 400 тис т медичних відходів. Достовірних статистичних даних стосовно кількості медичних відходів на сьогодні відсутні. Більша частина з них потрапляє на полігони твердих побутових відходів. Основні вимоги до поводження з медичними відходами (збирання, перевезен-

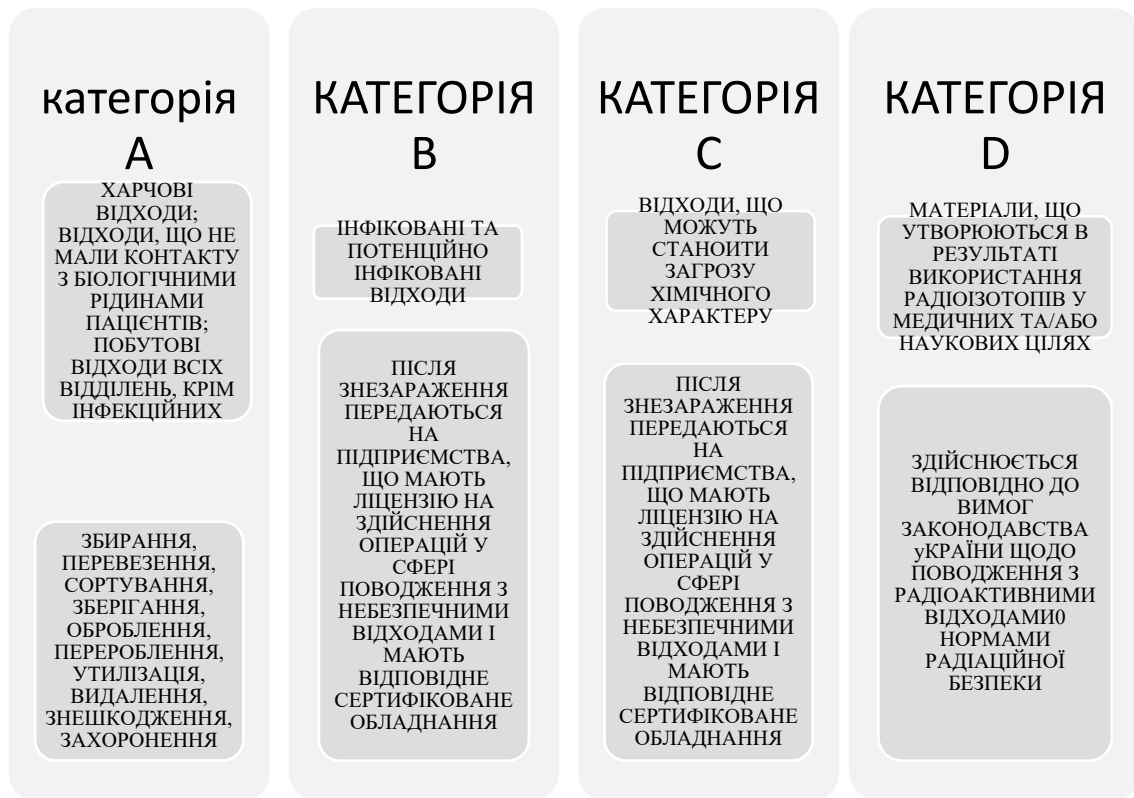

Рис. 1. Категорії медичних відходів і система поводження з ними

ня, зберігання, сортування, оброблення (перероблення), утилізація, видалення, знезараження, захоронення, знищення) у закладах охорони здоров'я визначені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.06.2015 р. № 325 «Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами» [4]. Однак цей документ не поширюється на порядок поводження з медичними відходами фармацевтичних підприємств і медичних відходів, що утворюються у побуті. Аптечні заклади та населення діють на власний розсуд.

Медичні відходи мають різний ступінь епідеміологічної й екологічної небезпеки залежно від їх складу, ступеня контамінації біологічними, хімічними та радіоактивними агентами. З початком пандемії COVID-19 та повномасштабної збройної агресії Російської Федерації в Україні збільшилось навантаження на медичну сферу – зросла кількість госпіталізацій, що понесло за собою збільшення маніпуляцій, використання інструментарію, засобів медичного призначення. Використання населенням щоденно величезної кількості засобів індивідуального захисту (масок, респіраторів, рукавичок), не призводить до належного знешкодження. Медичні відходи, що утворюються в побуті,

викидається населення до загального збірника/контейнера для твердих побутових відходів або на стихійні звалища.

Враховуючи обставину, що Україна підписала ціну низку міжнародних нормативно-правових документів у сфері поводження з відходами, отримала певні права та взяла на себе зобов'язання, створення системи державного управління у галузі поводження з медичними відходами вимагає цілковитого слідування принципам, що передбачені в даних актах [5]. Згідно положень міжнародних актів, до обов'язкових принципів поводження з медичними відходами слід віднести:

- принцип «забруднювач платить», тобто всі виробники відходів особисто несуть фінансову, а також юридичну відповідальність за безпечне в екологічному сенсі розміщення відходів, що утворюються в них;

- принцип «обережності» можна назвати ключовим і керуючим охороною здоров'я та безпеки. Якщо величина того чи іншого ризику не є визначеною, то цей ризик може бути значним, тому має бути вжито відповідних заходів для захисту здоров'я та здоров'я;

- принцип «близькості» передбачає переробку і розміщення небезпечних відходів найближче до джерела утворення, що мінімізує ризик, пов'язаний з їх транспортуванням [6].

Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ) наголошує на тому, що десятки тисяч тон медичних відходів, що з'явилися під час боротьби з коронавірусом, «загрожує здоров'ю людей і довкіллю, викривають гостру потребу у вдосконаленні практики поводження з відходами» [7]. У 71-сторінковому звіті ВООЗ попереджає, що послуги з безпечного поводження з медичними відходами були відсутні навіть до того, як пандемія додала додаткового тиску. У звіті наводяться практичні рішення, як більш раціональне використання засоби індивідуального захисту, застосування меншої кількості упаковки, розробка засобів індивідуального захисту багаторазового використання, інвестування в технології обробки відходів без спалювання.

Наприкінці 2020 р. проводились перевірки 61 суб'єкту, що мають ліцензії на утилізацію медичних відходів. На жаль, було виявлено окремі факти відсутності обладнання, його несправності по роботі з утилізацією медичних відходів. В умовах карантину, обсяг генеруються медичних відходів збільшився майже в два рази, але тільки менше половини йде на безпечну утилізацію [8]. Крім того, протягом 2021 р. до територіальних органів екологічної інспекції надійшло безліч звернень від небайдужих громадян, що виявляли звалища з медичними відходами (використані голки, шприци, маски, рукавички, захисний одяг) просто неба. Така ситуація свідчить про необхідність запровадження цілої низки посиленних адміністративно-правових заходів, передусім контрольних-наглядових, за діяльністю суб'єктів, що здійснюють утилізацію медичних відходів.

Відсутність доступу до актуальної інформації про загальну кількість медичних відходів з огляду на спалах COVID-19 в Україні [9] потребує окремої уваги. Експерти з екологічної безпеки, стверджують, що об'єм медичних відходів в Україні, в умовах карантину збільшився майже вдвічі, однак безпечно утилізувалися лише їх половина [10]. Проблема зберігання небезпечних медичних відходів на стихійних полігонах і сміттєвих баках, що накопичуються поза межами лікарень, коли вони потрапляють туди разом з приватним побутовим сміттям, також потребує вирішення. Враховуючи вимогу законодавства про заборону вивезення медичних відходів на стихійні полігони, держава не здійснює контролю. Значно збільшилась кількість медичних відходів, що потребують окремої обробки. Багато відходів з'явилося, таких,

що були протерміновані, або пошкоджені внаслідок авіаударів, наприклад, фармацевтика [11].

Серед причин «безвідповідального» поводження з медичними відходами виділяють наступні: (1) неврегульованість поводження з відходами, що враховував би сучасні виклики пандемії; (2) відсутність запровадження дієвих адміністративно-правових заходів; (3) недостатнє фінансування. Кошти на утилізацію медичних відходів виділяються з державного або місцевого бюджетів. В умовах недофінансування складається ситуація, коли на тендерах більше шансів на перемогу мають компанії, які пропонують більш низькі ціни. Це підвищує ризики участі в тендерах недобросовісних підприємств, наприклад, таких, що мають дозвіл на транспортування відходів, однак не мають потужностей для утилізації.

Важливим кроком у період військового стану стало прийняття Закону України «Про управління відходами» від 20.06.2022 р. № 2320-IX [12]. Закон закріплює власне поняття медичні відходи, їх види, загальні вимоги до управління з небезпечними відходами. До ухвалення закону Україна була єдиною країною в Європі, яка не мала контролю над відходами, понад 90% захоронюються. При цьому серед держав з найбільшим обсягом сміття на одного жителя Україна перебуває на дев'ятому щаблі, адже переробляється лише 3,2% відходів. Також передбачається, що прийняття зазначеного Закону наблизить вітчизняне законодавство до законодавства Європейського Союзу, значно знизить обсяги відходів, що спрямовуватимуться на полігони та звалища, тим самим сприятиме поліпшенню стану навколишнього середовища та здоров'я людей. Результатом прийняття Закону України «Про управління відходами» стане: запровадження найкращих практик з оброблення відходів; зменшення обсягів захоронення відходів на полігонах; залучення інвестицій у сферу управління відходами та створення сучасної інфраструктури управління відходами; зменшення кількості об'єктів управління відходами, що не відповідають вимогам законодавства; дотримання вимог екологічної безпеки під час експлуатації об'єктів управління відходами і зниження рівня соціальної напруги; збільшення обсягів збирання, заготівлі, відновлення та рециклінгу відходів як вторинної сировини; створення системи інформаційного забезпечення сфери управління відходами, удосконалення порядку ведення обліку відходів, інформування про розташуван-

ня місць чи об'єктів управління відходами, їх вплив на стан навколишнього природного середовища і здоров'я людини.

Переконані, що зазначений закон стане фундаментом для підготовки та прийняття понад 30 секторальних нормативно-правових актів і полегшить розробку національного, регіональних і місцевих планів, програм з управління відходами.

Висновки. В Україні відсутнє власне підприємство з переробки небезпечних медичних відходів, тому залучаються провідні міжнародні компанії з високим рівнем довіри до їх роботи в європейських країнах. Найефективнішим методом знешкодження таких відходів є спалювання в інсинераторних печах. Саме такий метод рекомендує ВООЗ [5]. Здійснювати знешкодження можуть підприємства з ліцензією на проведення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, що мають відповідне сертифіковане обладнання.

Традиційні способи поводження з відходами вичерпали себе через технічну недосконалість з урахуванням забезпечення нейтралізації їх негативного впливу на навколишнє середовище, економічну неефективність громіздких технічних рішень. Відсутність системи перероблення (у тому числі системи роздільного збирання) відходів призводить до втрати Україною щороку млн т ресурсоцінних матеріалів, що містяться у відходах, які потенційно можуть бути введені у господарський обіг. Інформаційно-просвітницька робота має забезпечити підвищення рівня поінформованості усіх заінтересованих сторін і, перш за все, широкої громадськості про вимоги законодавства щодо медичних відходів, переваги мінімізації обсягів їх утворення, забезпечення екологічно безпечного поводження та впровадження належної практики управління відходами. Розвиток роздільного збирання та перероблення відходів є невід'ємною частиною підвищення ефективності використання природних ресурсів [13]. Розв'язання проблеми поводження з медичними відходами можливо за умови еволюційної зміни суспільного ставлення до відходів, як до об'єкта ресурсоцінного господарювання.

Найкращим способом вирішення проблеми утилізації медичних відходів стало б впровадження мобільних інсинераторів, які б обслуговували певну кількість медичних закладів на окремій території, а також могли б приймати на знешкодження медичні відходи від населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стрельник В.В., Ємець Н.О. До питання поводження з побутовими відходами в Сумській області. *Приватне та публічне право*. 2019. № 3. Режим доступу: http://www.pp-law.in.ua/archive/3_2019/16.pdf.
2. Проць Н. Медичні відходи: небезпека чатує на нас. *Екологія. Право. Людина*. 2013. № 19/20. С. 103-116.
3. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80> (дата звернення: 04.09.2022);
4. Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами: наказ Міністерства охорони здоров'я від 08.06.2015 р. № 325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-15#Text> (дата звернення: 11.09.2022);
5. Шульга Є. В., Карнаух-Голодняк О. В. Проблеми адміністративно-правового забезпечення поводження з медичними відходами в період пандемії в Україні. *Право і суспільство*, № 3. Ч 2, 2020. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/3-2_2020/21.pdf
6. Конопацька В., Стрельченко О. Публічне адміністрування у сфері утилізації медичних відходів. *Підприємництво, господарство і право*. № 4/2020. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/27.pdf>;
7. Медичні відходи, пов'язані з COVID-19, загрожують здоров'ю та довкіллю – ВООЗ. 01. 02. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3395838-medicni-vidhodi-povazani-z-covid19-zagrozuut-zdorovuta-dovkillu-vooz.html> (дата звернення: 18. 09. 2022);
8. В Україні безпечно утилізується менше половини медичних відходів. URL: <https://tfa.org.ua/84530/%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%B7%D1%83%D1%94%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%88/>;
9. Куцевляк С. Медичні відходи – нова екологічна загроза країни. Інформаційне агентство Interfax – Україна. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/665612.html>;
10. Рамкові вимоги до соціально-екологічного менеджменту. Міністерство охорони здоров'я України, Київ, квітень 2020 року. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/4/20810-esmf> (дата звернення; 08. 09. 2022)
11. Відходи від війни: що це таке та як із ними впоратись? URL: <https://rubryka.com/article/waste-from-war/>;
12. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX. Набрання чинності від 09.07.2023 р.: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20> (дата звернення: 21. 09.2022).
13. Стрельник В.В. Мироненко А.О. Питання поводження з побутовими відходами в Україні *Екологічно дружні технологічні рішення для місцевих громад щодо поводження з відходами: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології»* К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2021. С 8-9.

Стрельник В.В., Ємець Н.О. ПИТАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З МЕДИЧНИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано проблему поводження з медичними відходами в Україні. Пандемія COVID-19, повномасштабна збройна агресія Російської Федерації в Україну сформували серйозну загрозу – утворення потенційно небезпечних медичних відходів. Встановлено, що рівень нормативно-правового забезпечення з медичними відходами є досить низьким у зв'язку з сучасними викликами пандемії COVID 19 та умовами воєнного стану. Використання населенням величезної кількості засобів індивідуального захисту, не призводить до їх належного знешкодження. Розглянуто основні принципи поводження з медичними відходами такі, як принцип пріоритетності захисту навколишнього середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів; принцип забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів; принцип науково-обґрунтованого узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства щодо утворення та використання відходів з метою забезпечення його сталого розвитку; принцип «забруднювач платить»; принцип «обережності», принцип «обов'язку дотримуватися обережності».

Важливим моментом у формуванні Європейської системи поводження з медичними відходами стало прийняття Закону України «Про управління відходами». До ухвалення закону Україна була єдиною країною в Європі, яка не мала контролю над відходами. Розв'язання проблеми поводження з медичними відходами можливо за умови еволюційної зміни суспільного ставлення до відходів. Найкращим способом вирішення проблеми утилізації медичних відходів стало впровадження мобільних інсинераторів.

Ключові слова: медичні відходи, поводження з медичними відходами, проблема утилізації медичних відходів, екологічна безпека, охорона навколишнього середовища.

Strelnyk V.V., Yemets N.O. ISSUES OF MEDICAL WASTE MANAGEMENT IN UKRAINE

The article analyzes the problem of handling medical waste in Ukraine. The COVID-19 pandemic has become a serious threat not only due to the spread of the coronavirus infection, but also due to the emergence of a new global problem that is growing not only in Ukraine, but also throughout the world – the generation of potentially dangerous medical waste, therefore it is now important to determine their place in the management system with waste, composition and possible ways of disposal.

It has been established that the level of regulatory and legal support for medical waste is quite low in connection with the current challenges of the COVID 19 pandemic and the conditions of martial law. It was found that with the beginning of the COVID-19 pandemic, the full-scale armed aggression of the Russian Federation, the burden on the medical field increased. The daily use of a huge number of personal protective equipment by the population does not lead to their proper neutralization. The main principles of medical waste management include: the principle of priority protection of the environment and human health from the negative impact of waste; the principle of ensuring the economical use of raw materials and energy resources; the principle of scientifically sound coordination of ecological, economic and social interests of society regarding the generation and use of waste in order to ensure its sustainable development; the “polluter pays” principle; the precautionary principle, the precautionary principle. The main issues of waste management, which have been relevant for a long time, are outlined. The current state of legal provision of medical waste management requires proper regulation, consolidation of all important aspects of medical waste management.

Traditional methods of waste management have exhausted themselves due to technical imperfection, taking into account the neutralization of their negative impact on the environment, the economic inefficiency of cumbersome technical solutions. Information and educational work should ensure an increase in the level of awareness of all interested parties and, above all, the general public about the requirements of the legislation on medical waste, the advantages of minimizing the volume of its generation, ensuring environmentally safe handling and implementing proper waste management practices. The development of separate collection and processing of waste is an integral part of increasing the efficiency of the use of natural resources.

An important moment in the formation of the European system of medical waste management was the adoption of the Law of Ukraine “On Waste Management”. Before the adoption of the law, Ukraine was the only country in Europe that did not have control over waste. The solution of the problem of medical waste management is possible if there is an evolutionary change in the public attitude towards waste. The best way to solve the problem of disposal of medical waste would be the introduction of mobile incinerators.

Key words: medical waste, medical waste management, the problem of medical waste disposal, ecological safety, environment protection.